

Peter Kurrild-Klitgaard

Velstandens grundlov: Magtdeling, rettigheder og gevinstsøgning¹

Der opstilles en model til analyse af de samfundsøkonomiske konsekvenser af alternative forfatningsarrangementer, herunder typer af beslutningsregler, magtdeling, rettigheder mv. Konklusionen er, at særinteressegruppers "politiske gevinstsøgning" med deraf følgende velfærdsøkonomiske tab vil være særligt dominerende under en forfatning med lille magtdeling, "positive" sociale rettigheder og fravær af økonomisk frihed. Et alternativ er at øge magtdelingen mellem flere veto-aktører (for eksempel flere kamre, føderale niveauer eller stærke domstole), samt at indføre konstitutionelle restriktioner, der effektivt begrænser statsmagtens opgaver. En statistisk analyse af data fra over 100 lande bekræfter, at der er en sammenhæng mellem forfatningsinstitutioner og velstand, specifikt en markant positiv sammenhæng mellem en kort, restriktiv forfatning, med økonomiske frihedsrettigheder, magtdeling, og demokrati og så økonomisk velstand. Derimod har forfatningens indhold af sociale rettigheder ingen sammenhæng med samfundets velstand, hverken når de tages hver for sig eller tilsammen.

I de senere år er debatten om forfatninger blomstret op, foranlediget dels af forandringer i virkelighedens verden, ikke mindst i kraft af de mange omvæltninger i de tidligere socialistiske diktaturer efter 1989, og dels af en renæssance inden for økonomers og politiske teoretikers analyse af rettigheder og forfatninger. Begge faktorer har givet fornyet debat om fordele og ulemper ved alternative måder at organisere de centrale konstitutionelle institutioner på.

En central konflikt i disse debatter har været mellem den underliggende opfattelse af demokratiske forfatningers formål og værdi. Her kan man, med inspiration fra William H. Rikers distinktion mellem demokratiteoretiske hovedtyper (Riker, 1982; jf. Kurrild-Klitgaard, 1999a, 1999b), med en vis ret identificere to yderpunkter i opfattelsen af forfatninger: En "Rousseausk" (eller "populistisk") og en "Madisonsk" (eller "liberal").² En Rousseausk/populistisk opfattelse af demokratiske forfatninger har som udgangspunkt, at det er muligt for et politisk system at sammenfatte borgernes ønsker til en aggregeret "folkevilje", og at det højeste mål er, at dette skal ske på så mange områder og i så stort omfang som muligt. En Madisonsk/liberal opfattelse har omvendt det udgangspunkt, at det er fundamentalt problematisk - og måske umuligt - utvetydigt at identificere "folkeviljen", og at der må være kraftige restriktioner på den politiske magt for at forhindre misbrug.

Disse positioner er kommet til udtryk i de konkrete forfatningsdiskussioner, hvor fortalere for den Rousseauske opfattelse ofte har gjort sig til talsmænd for at fjerne konstitutionelle bindinger på statsmagten, udstrække den sfære, der er underlagt demokratiske beslutninger til flest mulige felter, koncentrere denne ved de lovgivende institutioner, og indsætte en række "positive", sociale rettigheder i

Peter Kurrild-Klitgaard

Velstandens grundlov: Magtdeling, rettigheder og gevinstsøgning¹

Der opstilles en model til analyse af de samfundsøkonomiske konsekvenser af alternative forfatningsarrangementer, herunder typer af beslutningsregler, magtdeling, rettigheder mv. Konklusionen er, at særinteressegruppers "politiske gevinstsøgning" med deraf følgende velfærdsøkonomiske tab vil være særligt dominerende under en forfatning med lille magtdeling, "positive" sociale rettigheder og fravær af økonomisk frihed. Et alternativ er at øge magtdelingen mellem flere veto-aktører (for eksempel flere kamre, føderale niveauer eller stærke domstole), samt at indføre konstitutionelle restriktioner, der effektivt begrænser statsmagtens opgaver. En statistisk analyse af data fra over 100 lande bekræfter, at der er en sammenhæng mellem forfatningsinstitutioner og velstand, specifikt en markant positiv sammenhæng mellem en kort, restriktiv forfatning, med økonomiske frihedsrettigheder, magtdeling, og demokrati og så økonomisk velstand. Derimod har forfatningens indhold af sociale rettigheder ingen sammenhæng med samfundets velstand, hverken når de tages hver for sig eller tilsammen.

I de senere år er debatten om forfatninger blomstret op, foranlediget dels af forandringer i virkelighedens verden, ikke mindst i kraft af de mange omvæltninger i de tidligere socialistiske diktaturer efter 1989, og dels af en renæssance inden for økonomers og politiske teoretikers analyse af rettigheder og forfatninger. Begge faktorer har givet fornyet debat om fordele og ulemper ved alternative måder at organisere de centrale konstitutionelle institutioner på.

En central konflikt i disse debatter har været mellem den underliggende opfattelse af demokratiske forfatningers formål og værdi. Her kan man, med inspiration fra William H. Rikers distinktion mellem demokratiteoretiske hovedtyper (Riker, 1982; jf. Kurrild-Klitgaard, 1999a, 1999b), med en vis ret identificere to yderpunkter i opfattelsen af forfatninger: En "Rousseausk" (eller "populistisk") og en "Madisonsk" (eller "liberal").² En Rousseausk/populistisk opfattelse af demokratiske forfatninger har som udgangspunkt, at det er muligt for et politisk system at sammenfatte borgernes ønsker til en aggregeret "folkevilje", og at det højeste mål er, at dette skal ske på så mange områder og i så stort omfang som muligt. En Madisonsk/liberal opfattelse har omvendt det udgangspunkt, at det er fundamentalt problematisk - og måske umuligt - utvetydigt at identificere "folkeviljen", og at der må være kraftige restriktioner på den politiske magt for at forhindre misbrug.

Disse positioner er kommet til udtryk i de konkrete forfatningsdiskussioner, hvor fortalere for den Rousseauske opfattelse ofte har gjort sig til talsmænd for at fjerne konstitutionelle bindinger på statsmagten, udstrække den sfære, der er underlagt demokratiske beslutninger til flest mulige felter, koncentrere denne ved de lovgivende institutioner, og indsætte en række "positive", sociale rettigheder i

forfatningen, som det herefter skal være statsmagtens opgave at implementere. Omvendt har tilhængerne af en Madisonsk opfattelse generelt været fortalere for at indføre yderligere magtdeling gennem "checks-and-balances" (for eksempel flere kamre, føderale niveauer, magtfulde forfatningsdomstole, borgerinitierede folkeafstemninger mv.) eller indirekte restriktioner på statsmagten (for eksempel skatte- og udgiftslofter, tidsbegrænsede politiske mandater mv.), og for at præcisere eller endog øge antallet af "negative" rettigheder (ejendoms- og frihedsrettigheder, retssikkerhed mv.).

Formålet med artiklen er at bidrage til forståelsen af de mulige konsekvenser af sådanne alternativer, nærmere bestemt sammenhængen mellem typer af forfatninger og samfundsøkonomiske konsekvenser. Specifikt vil sammenhængen mellem på den ene side graden af magtdeling og typer af rettigheder, og på den anden side økonomisk velstand blive undersøgt. Dette gribes an i to omgange: I den teoretiske del skitseres en model, der tager udgangspunkt i konstitutionel politisk økonomi, dvs. i såkaldt "public choice" teoretiske analyser af forfatningers fordele og omkostninger (jf. Buchanan og Tullock, 1965; Brennan og Buchanan, 1985; Gwartney og Wagner, 1988; Buchanan, 1989; Mueller, 1989; Voigt, 1997). I den empiriske del testes en række mulige operationaliseringer af modellen ved hjælp af data fra mere end 100 lande.

Forfatningers politiske økonomi

Det er efterhånden ukontroversielt at fastslå, at "institutions matter", men det er endnu knap så anerkendt, hvor meget "constitutions matter", dvs. hvorvidt og hvorledes forfatninger påvirker de politiske beslutningers indhold og disses konsekvenser. Ikke desto mindre er der god grund til at tro, at forfatninger må have konsekvenser af en karakter, som det er værd at holde sig for øje, når sådanne skal skrives eller revideres. Betydningen af de konstitutionelle og de post-konstitutionelle institutioner er måske mest tydeligt og banebrydende vist af James Buchanan og Gordon Tullock (Buchanan og Tullock, 1965). I det følgende skal præsenteres nogle pointer, der primært bygger på deres arbejde, samt senere fortolkninger og elaboreringer deraf.

Forfatningers pris

For at kunne analysere konsekvenser af alternative forfatningsarrangementer vil vi, i lighed med Buchanan og Tullock, som udgangspunkt antage, at mennesker er rationelt egennyttmaksimerende, dvs. at de alt andet lige foretrækker mere fremfor mindre af et givent gode, og at de vil forsøge at nå deres mål med de minimale omkostninger. Det gælder både, når de handler inden for rammerne af forfatninger, og når de skal vælge mellem alternative typer forfatninger.

Forfatninger har potentielt vidtrækkende konsekvenser, fordi de fordeler fordele og omkostninger ved forskellige politiske beslutninger. Forfatninger muliggør således gensidigt fordelagtige arrangementer, men også arrangementer der netto er mere til fordel for nogle end for andre. Og som forfatninger kan have fordele, har de også omkostninger med hensyn til, hvorledes de bliver til og fungerer i dagligdagen. Det har de, fordi ingen handling er helt "gratis" marginalt, og

det at følge eller bryde regler dermed bærer omkostninger med sig, og forøgede (formindskede) omkostninger ved at foretage en handling vil, alt andet lige, betyde at den pågældende handling foretages mindre (mere).

En forfatning kan således opfattes som et omfattende, grundlæggende sæt af regler vedrørende forholdet mellem borgere og stat, som har konsekvenser for de relative fordele og omkostninger ved at træffe beslutninger enten politisk (dvs. gennem det organiserede tvangsmonopol, som staten udgør) eller ikke-politisk (dvs. gennem civilsamfundets institutioner, herunder markedet). Ved valget af forfatning fastsættes således både, hvilke opgaver der potentielt eller aktuelt skal løses i politisk regi, og hvad der *ikke* må gøres, samt hvorledes forfatningerne kan ændres.

Disse konstitutionelle begrænsninger kan opdeles i, hvad der ofte kaldes *procedurale* og *substantielle* regler. Procedurale regler opererer direkte på måden at træffe beslutningerne på, men kun indirekte på deres indhold. Et eksempel er kravet om kvalificerede flertal blandt lovgiverne og/eller vælgerne for at kunne ændre en forfatning; en sådan bestemmelse siger ikke, hvad der skal vedtages, men den har uden tvivl betydning for, hvad der kan vedtages. Substantielle regler regulerer derimod direkte indholdet af beslutningerne. En forfatning kan for eksempel specificere, at visse beslutninger simpelthen ikke kan træffes politisk (for eksempel dødsstraf), eller at visse beslutninger skal træffes i visse situationer.

Forfatningsreglers fordele

En ofte anvendt illustration af fordelene ved at have en forfatning er at forestille sig en såkaldt "naturtilstand", dvs. en situation, hvor personer interagerer uden nogen form for regler, og efterfølgende at sammenholde dette med interaktionen under en forfatning (jf. Hobbes, 1991; Locke, 1988). Dette kan, som det ofte gøres, illustreres med nogle simple "spil".³ I figur 1 er repræsenteret to indbyggere i en naturtilstand, i_1 og i_2 . Disse har hver især valget mellem to strategier, nemlig enten at stjæle fra den anden (s) eller at lade være og i stedet forholde sig passiv (s'). Det giver fire mulige udfald, og i matricens felter angiver tallene aktørernes præferenceorden (med 1 som det mest foretrukne udfald og 4 som det mindst foretrukne).

Figur 1. Interaktion i naturtilstand/politisk gevinstsøgning uden efficient forfatning

		i_2	
		s'	s
i_1	s'	2	4
	s	1	3

Hvis omkostningerne ved at stjæle er mindre end fordelene derved, vil den enkelte aktør mest af alt foretrække et udfald, hvor vedkommende selv stjæler,

mens den anden (og alle andre) forholder sig passive, svarende til udfaldene (s, s') og (s', s) for henholdsvis individ i_1 og i_2 . Omvendt vil de to aktører hver især mindst af alt foretrække et udfald, hvor de selv forholder sig passive, mens den anden stjæler, svarende til udfaldene (s', s) og (s, s') for henholdsvis i_1 og i_2 . Velvidende at det at stjæle også bærer forventede omkostninger med sig, kan begge ventes at foretrække et udfald, hvor de begge forholder sig passive (s', s') , fremfor én, hvor de begge stjæler (s, s) . Dette er en situation, der svarer til det famøse, såkaldte "Fangernes Dilemma" spil. Her vil resultatet være, at begge aktører vælger strategien s , og dermed, at udfaldet bliver (s, s) desuagtet, at dette udfald foretrakkes mindre af begge end (s', s') . Kort sagt: Individene vil begge vælge at stjæle, og konsekvensen vil være et resultat, der er suboptimalt for alle parter, og dette er en "ligevægt", fordi ingen enkelt aktør vil have et incitament til alene at handle anderledes.

Forestiller man sig alternativt, at der kan skabes en institutionel løsning, hvor ejendomsretten præciseres og håndhæves, vil situationen kunne komme til at se ud som i figur 2. Her er omkostningerne ved at stjæle større end fordelene, og resultatet er, at begge aktører som deres mest foretrukne udfald har, at hverken de selv eller nogen andre stjæler (s', s') , mens deres mindst foretrukne udfald er, at alle stjæler (s, s) . Imellem disse to ekstremer findes de to udfald (s, s') og (s', s) , og hvis omkostningerne ved at stjæle er tilpas store, vil i_1 foretrække det sidstnævnte fremfor det første, mens i_2 vil have den modsatte præferenceorden. Konsekvensen er en situation, hvor udfaldet vil være (s', s') , som er spillets eneste ligevægt, dvs. begge individer vil nu afholde sig fra adfærd, der leder til suboptimale udfald.

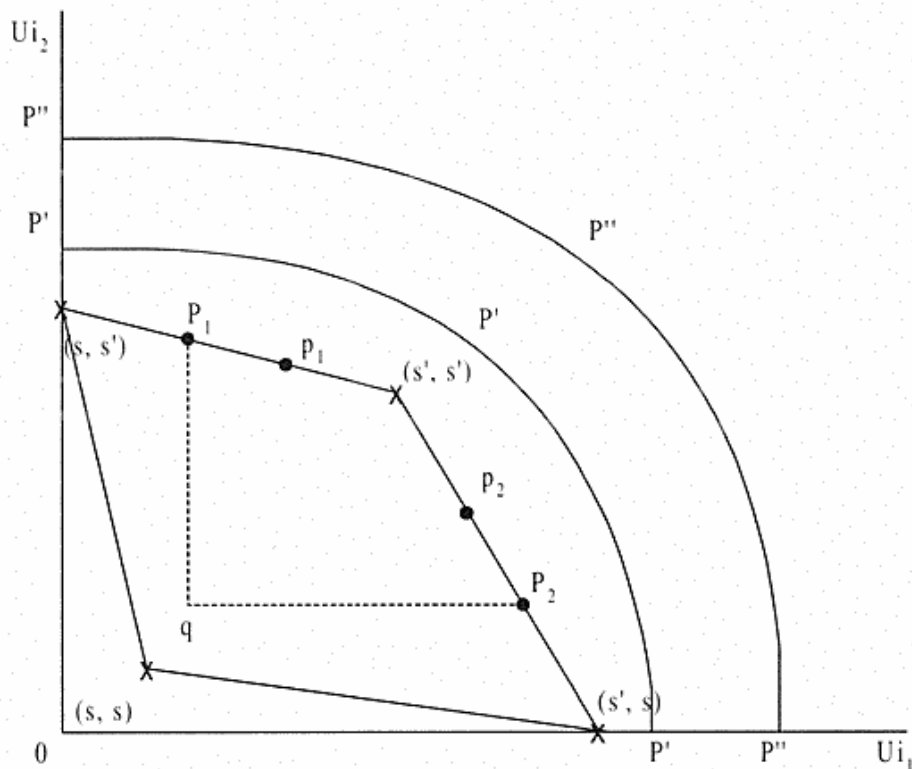
Figur 2. Interaktion efter samfundspagt/politisk gevinstsøgning med efficient forfatning

				i_2
		s'	s	
i_1	s'	1	2	3
	s	3	4	4

Disse to situationer kan sammen også illustreres med figur 3. Her er i_1 's og i_2 's nytte afsat ud af henholdsvis x - og y -aksen, således at hvert udfald kan angives med et sæt koordinater for de to aktørers respektive individuelle nytter, mens punktet q er status quo. De fire mulige udfald er alle forbundet med en linie, der udgør den rombeformede figur. Kurverne P' og P'' angiver den såkaldte "kontraktkurve", dvs. den ydre nyttegrænse for de mulige arrangementer, i henholdsvis det enkelte spil og på et lidt længere sigt. De stiplede linier ud fra q angiver dermed grænsen for det såkaldte "Pareto-sæt", dvs. mængden af udfald, afgrænset af P' , hvor ingen kan stilles bedre, uden at mindst én stilles ringere. Så længe de to aktører befinder sig i en situation uden for dette sæt, for eksempel i

punktet q eller i (s, s) , befinder de sig i en suboptimal situation, hvor de begge kan stilles bedre. Den institutionelle udfordring er så at skabe et arrangement, der kan bringe parterne til et punkt på kurven P' (eller på længere sigt endda til et punkt på P'').

Figur 3. Kontraktkurven: Gevinstpotentiale ved forfatninger

Spørgsmålet er blot “hvorhen” og “hvorledes”, dvs. hvilke institutionelle arrangementer vil sikre hvilke udfald, og hvad er konsekvenserne for de forskellige borgere? For mens (s', s') er et oplagt mål, så vil i_1 hellere have, at slutresultatet er tættere på hans mest foretrukne indenfor Pareto-sættet, P_1 , mens i_2 omvendt vil foretrække noget så tæt på P_2 som muligt. Derfor vil der kunne være en redistributiv politisk konflikt om, hvorvidt forfatningen skal sikre for eksempel p_1 eller p_2 . Hvad udfaldet af en sådan konflikt bliver, herunder om slutpunktet overhovedet ligger indenfor Pareto-sættet, er afhængigt af det konstitutionelle arrangement og dermed også et objekt for institutionelle valg.

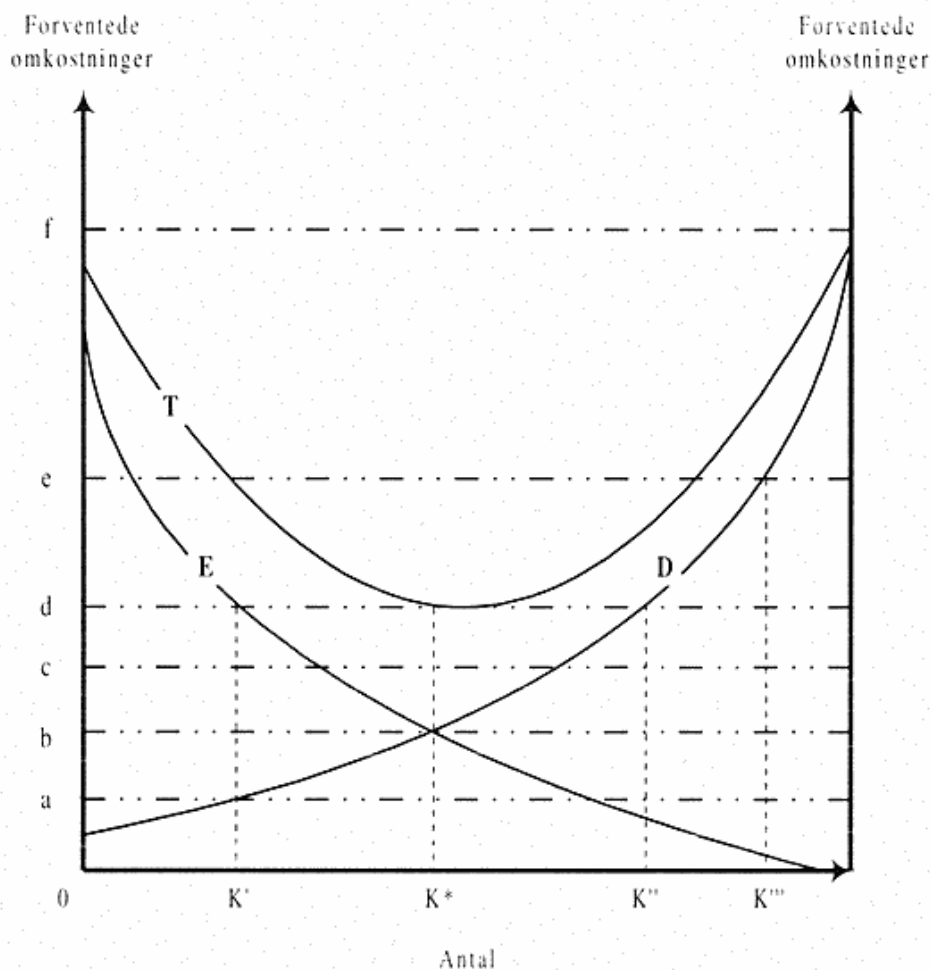
Forfatningsreglers omkostninger

Når forfatninger skal designes, er et rimeligt kriterium, at valget af konstitutionelt set-up, dvs. (1) den grundlæggende fordeling af opgaver (herunder rettigheder), og (2) reglerne for hvorledes beslutninger skal træffes (herunder magtdeling, valgsystem mv.), alt andet lige, vælges ud fra, i hvilket omfang de resulterer i de

største fordele, dvs. i en bevægelse "ind" i Pareto-sættet, hvor flest muligt stilles bedre uden at nogen stilles ringere, og at dette sker til de mindste omkostninger.

I denne sammenhæng kan man skelne mellem forskellige typer af omkostninger forbundet med alternative konstitutionelle regler. Buchanan-Tullock modellen vil her blive vist i en let forsimplet udgave, som tager udgangspunkt i figur 4, hvor x -aksen angiver antal individer (eller andel af en befolkning), mens y -aksen angiver forventede omkostninger (jf. Buchanan og Tullock, 1965; Spindler og Vanssay, 2000).

Figur 4. Buchanan-Tullock modellen: Beslutningsregler og interdependensomkostninger

I figuren er såkaldte *eksternalitetsomkostninger* repræsenteret ved kurven E . Disse er de netto-omkostninger ved en politisk beslutning, som påhviler dem, der (som foreskrevet af forfatningen for de pågældende typer af beslutninger) ikke deltager i selve beslutningen. Størrelsen af eksternalitetsomkostningerne er af-

hængige af, om for eksempel kun én kan træffe beslutningen alene, om halvdelen kræves, eller om alle skal deltage; hvis kun én person kan træffe afgørelsen (dvs. diktatur), kan eksternalitetsomkostningerne være betragtelige. Desto flere, der af forfatningen kræves som direkte deltagere i en beslutning, desto mindre bliver de relevante eksternalitetsomkostninger, og hvis reglen foreskriver, at alle skal deltage (dvs. bogstavelig enstemmighed), er de lig nul; i dette tilfælde vil kun rene Pareto-forbedringer (hvor nogle stilles bedre uden, at andre stilles ringere) kunne vedtages, fordi alle beslutningstagere reelt har vetoret. Med mindre end enstemmighed som beslutningskrav kan der derimod vedtages suboptimale eller ligefrem Pareto-forringende beslutninger.

Heroverfor står en regels *beslutningsomkostninger*, repræsenteret ved D i figur 4, dvs. de netto-omkostninger forbundet med at træffe en politisk beslutning, som påhviler dem, der (som foreskrevet af forfatningen for de pågældende typer af beslutninger) rent faktisk deltager. Her er det intuitivt plausibelt at antage, at omkostningerne vil være stigende med antallet af krævede beslutningstagere. Hvis der kun er én person, der skal til for at træffe en beslutning, er omkostningerne relativt små (om end aldrig nul), hvorimod de vil kunne være store, hvis samtlige medlemmer af en talrig befolkning skal deltage direkte. Nøjagtigt hvor hurtigt og hvorledes omkostningerne vil stige, vil uden tvivl afhænge af den specifikke institutionelle sammenhæng, og af hvorvidt de involverede goder er private eller kollektive.⁴

Lægger man de to kurver, E og D , vertikalt sammen, får man den u-formede kurve T , der ifølge Buchanan og Tullock repræsenterer, hvad de benævner *interdependensomkostninger*, dvs. de netto-omkostninger, der følger af et trade-off mellem omkostninger og fordele ved givne antal af beslutningstagere. Denne model kan bruges til at vurdere de samfundsmæssige fordele og omkostninger ved den ene eller den anden type beslutningsregel for politiske beslutninger (for eksempel diktatur, flertalsafgørelser, kvalificerede flertalsafgørelser og enstemmighed), og for disse i forhold til alternative, ikke-politiske måder at løse de pågældende opgaver på (for eksempel gennem markedet). Disse pointer kan illustreres med kurven T i figur 4, der har punktet K^* som minimum, og som af Buchanan og Tullock udlægges som den, alt andet lige, kollektivt optimale løsning.

Ser vi i første omgang på beslutningsreglerne alene, vil en alternativ regel K' , der muliggør beslutninger med færre end K^* deltagere, ganske vist reducere beslutningsomkostningerne noget, men til gengæld vil eksternalitetsomkostningerne stige betragteligt. Omvendt vil beslutningsregler som K'' eller K''' være at foretrække, for eksempel, hvis eksternalitetsomkostningerne er væsentlige.

Men ser man også på typen af beslutninger og opgaver, der skal træffes i kollektivt, politisk regi, kan kurven T også bruges til at vurdere dette. Hvis for eksempel K^* er den optimale løsning, der kan produceres politisk med den optimale beslutningsregel, mens markedet kan producere løsninger med interdependensomkostninger svarende til de vertikale afstande $0a$, $0b$ eller $0c$, vil det være velfærdsøkonomisk bedre at lade markeds kræfterne snarere end de politiske processer producere løsningen. Men hvis markedets løsning resulterer i

interdependensomkostninger svarende til de vertikale afstande Oe eller Of , vil en politisk løsning være at foretrække.

En i Buchanan-Tullock modellens forstand optimal forfatning vil være én, der udelukkende autoriserer de aktiviteter, der efter en stringent analyse af fordele og omkostninger lever op til kravet om lavere interdependensomkostninger ved en kollektiv løsning, og efterfølgende anvender den optimale beslutningsregel til at træffe beslutninger indenfor rammerne af denne.

Forfatninger, gevinstsøgning og velstand

Den her skitserede analyseramme gør det muligt at se nærmere på, hvorledes alternative konstitutionelle arrangementer, for eksempel typer af opgaver, beslutningsregler og rettigheder, kan tænkes at have forskellige konsekvenser.

Politisk gevinstsøgning og konstitutionel gevinstsøgning

De potentielle problemer ved forfatninger kan illustreres med Tullocks klassiske model for, hvad der er blevet kaldt "politisk gevinstsøgning" (*rent seeking*) (Tullock, 1967; 1993).

For at se dette, lad os begynde med at antage, at interdependensomkostningerne ved en ikke-politisk løsning af en given opgave svarer til Oe i figur 4. I det tilfælde vil en politisk løsning givet en række af alternative beslutningsregler være at foretrække, for eksempel både K^* og K'' i figur 4, hvoraf den førstnævnte er den optimale. Ved en politisk løsning og en beslutningsregel K^* vil der dermed blive skabt en velfærdsøkonomisk "profit", eller potentiel gevinst (*rent*), svarende til den vertikale afstand de . Det svarer til figur 3, hvor aktørerne befinder sig ved et punkt som for eksempel q og står overfor at kunne bevæge sig "ind" i Pareto-sættet, for eksempel til p_1 eller p_2 , hvor den potentielle gevinst vil svare til afstanden derfra og til punktet q .

Men hvor der er politiske gevinster at høste, vil der også være politisk gevinstsøgning, dvs. aktører, der er villige til at investere ressourcer i at få disse ikke-markedsmæssige gevinster overført til sig selv. Det gælder for eksempel særinteressegrupper, der vil kunne have en interesse i at investere i organisationsopbygning, lobbyisme, bestikkelse, markedsføring mv. overfor politikere, embedsmænd og andre særinteressegrupper med henblik på at få overført flest mulige af de "ledige" ressourcer til sig selv, så politikken for eksempel bliver P_1 snarere end p_1 (eller p_2).

Og dette gælder ikke kun, når man står overfor en potentiel velfærdsøkonomisk profit, der kan høstes kollektivt. Uanset hvor til venstre for kurven P' i figur 3 status quo er, vil der være mindst én af aktørerne, der vil kunne stilles bedre, og som dermed potentielt vil have en interesse i at bevæge den førte politik nærmere sit eget mest foretrukne punkt.

Problemet med gevinstsøgning er imidlertid ikke så meget, at der sker en overførsel fra én gruppe til en anden; Tullocks pointe er, at selve processen er velfærdsforringende og resulterer i, hvad der passende er blevet kaldt et "Tullock tab". Det velfærdsøkonomiske problem er, først og fremmest, at særinteressegrupper vil være villige til at investere ressourcer i at opnå den politiske gevinst,

og at denne investering er uproduktiv; den resulterer i "bedste" fald ikke i andet end, at ressourcer flyttes fra gruppe til gruppe, og herunder at der "spildes" undervejs.

Men Tullocks videre pointe er, at der vil kunne være mere end én gruppe, der er villig til at investere ressourcer i sådanne uproduktive aktiviteter, og endnu andre som vil være villige til at investere i at forhindre dette i at ske, og for hver gruppe der gør dette, vil den potentielle velfærdsøkonomiske gevinst blive reduceret. Dermed vil Tullock tabet potentielt kunne være mange gange større end selve det beløb, der flyttes, og det er muligt, at enhver velfærdsøkonomisk gevinst ved en politisk løsning af kollektive gode problemer (repræsenteret ved den vertikale afstand *de* i figur 4) vil kunne spises op af de samfundsmæssige Tullock tab som følge af politisk gevinstsøgning.

Sådan politisk gevinstsøgning vil kunne finde sted på flere planer og i flere faser. Det vil naturligvis kunne finde sted på det post-konstitutionelle plan, dvs. efter etableringen af en forfatning og indenfor rammerne af denne, således som behandlet i utallige studier. Men hvad der passende kunne kaldes *konstitutionel gevinstsøgning*, og som generelt har været mindre bemærket, vil også kunne finde sted i den konstitutionelle fase, dvs. i forbindelse med den overordnede afgrænsning af det offentliges opgaver og ved valget af beslutningsregler.

Det kan ved spørgsmålet om opgaver og typer af beslutninger eksempelvis være særinteressegrupper, der arbejder for, at der konstitutionelt institutionaliseres direkte overførsler til fordel for dem, eller at de får særlige privilegier eller undtagelser for regler. Det kan også være særinteressegrupper, der arbejder for at ændre beslutningsreglerne på en sådan måde, som de forventer i længden vil være til deres fordel, for eksempel ved at fjerne barrierer for egen politisk gevinstsøgning, eller ved at opstille barrierer for andres, eller ved at ændre valgsystemet på en for dem fordelagtig måde. Sådan konstitutionel gevinstsøgning vil alt andet lige også resultere i Tullockske velfærdstab, der potentielt har langt mere vidtrækkende (og generelt negligerede) negative konsekvenser end almindelig politisk gevinstsøgning, fordi den påvirker ikke bare de dagligdags politiske beslutninger men selve rammerne for disse.

Gevinstsøgning som Fangernes Dilemma og Del Kronen spil

Spørgsmålet om, hvorledes gevinstsøgning kan generere en lidet attraktiv generel tilstand, kan, som det ofte gøres, illustreres med spil, der gengiver samme situationer som henholdsvis en naturtilstand og under en forfatning, dvs. som i figur 1 og 2.

Situationen i et politisk system, hvor forfatningen gør gevinstsøgning relativt mere attraktiv end mere produktiv adfærd, minder i virkeligheden slående om en naturtilstand. Lad os antage, at figur 1 viser den politiske adfærd for to særinteressegrupper, i_1 og i_2 , der hver især har valget mellem enten at søge gevinster fra den politiske proces (s), for eksempel i form af overførsler eller privilegier, eller at lade være og i stedet forholde sig passiv og for eksempel hellige sig produktion og handel (s'). Hvis omkostningerne ved gevinstsøgning er mindre end fordelene derved, kan den enkelte særinteressegruppe forventes at foretrække en situa-

tion, hvor denne selv søger gevinster til egen privat fordel og overvælter omkostningerne kollektivt på andre (skatteborgere, forbrugere mv.), mens disse selv forholder sig passive, dvs. henholdsvis (s', s) og (s, s') . Hvis særinteressegruppen ved, at andres gevinstsøgning også vil påføre den selv kollektive udgifter, kan den ventes at foretrække en situation, hvor alle forholder sig passive (s', s') fremfor én, hvor alle søger gevinster (s, s) .⁵ Dermed kommer situationen igen til at ligne Fangernes Dilemma, hvor udfaldet bliver det kollektivt uattraktive (s, s) .

Denne situation kan, alt andet lige, tænkes at blive forstærket, desto mere asymmetrisk forholdet er mellem private fordele og kollektive omkostninger (jf. Olson, 1971; Kristensen, 1987; Christensen, 1991). Men derudover er tilskyndelsen til politisk gevinstsøgning alt andet lige større, desto færre der skal til for at kunne træffe afgørelsen, og desto oftere beslutningerne kan foretages på ny eller gentages. Det har implikationer. I demokratiske samfund med hyppige valg og med anvendelse af simpel majoritet som beslutningsregel, men uden yderligere konstitutionelle begrænsninger vil mulighederne for politisk gevinstsøgning og store Tullock tab være særligt store.

Argumentet kan illustreres med et såkaldt "Del Kronen spil", dvs. en situation, hvor tre aktører ved hjælp af flertalsafgørelser skal beslutte, hvorledes de vil dele en krone (eller anden beløbsstørrelse) imellem sig, og hvor de hver især efter tur må fremsætte alternative forslag til fordelinger (jf. Shepsle og Boncheck, 1997: 57ff; Kurrild-Klitgaard, 1999a). En væsentlig pointe ved denne situation er, at i fraværet på transaktionsomkostninger vil processen fortsætte uendeligt; der vil ikke være nogen stabil ligevægt. Uanset hvilket fordeling en aktør stiller som forslag, vil der altid være en anden fordeling, der vil kunne samle et flertal for sig. Antag for eksempel at spiller i_1 stiller forslag om fordelingen $a_1:[0,33:0,33:0,33]$, hvor det første beløb er beløbet til i_1 , det næste er beløbet til i_2 , og det tredje er beløbet til i_3 . I den situation vil i_2 kunne stille forslag om og samle flertal for fordelingen $a_2:[0:0,5:0,5]$, mens i_3 så vil kunne stille forslag om og samle flertal for fordelingen $a_3:[0,4:0:0,6]$, osv., osv. I hvert enkelt tilfælde vil to af de tre beslutningstagere blive stillet bedre af det næste forslag, uanset hvor "fair" eller "unfair" fordelingen er aktørerne imellem. Og processen har intet naturligt slutpunkt.

En anden væsentlig pointe er, at der ikke kun vil kunne samles flertal for forslag indenfor Pareto-sættet, dvs. inden for mængden af forslag hvor ingen vil kunne stilles bedre, uden at en anden stilles ringere. Forslag, der ligger uden for Pareto-sættet, vil også kunne samle flertal, og processen vil endda kunne bevæge resultatet længere og længere væk fra Pareto-sættet. Det betyder, med andre ord, at slutresultatet af en demokratisk proces ikke nødvendigvis vil være ét, der foretrækkes mere end status quo af alle parter, eller blot af et flertal; det kan være ét, som *alle* foretrækker *mindre* end status quo!

Den konstitutionelle implikation af eksemplerne er, at en forfatning med simple flertalsafgørelser og uden garantier mod Pareto-forringende træk muliggør politisk gevinstsøgning og deraf følgende overudbud af velfærdsforringende politiske beslutninger, og dermed i det lange løb relativt mindre velstand.

Inefficiente og efficiente forfatninger

Opgaven for den ideelle forfatning er at konstruere et konstitutionelt arrangement, der skaber en situation mellem aktørerne, der minder mere om den i figur 2 end om den i figur 1. Buchanan-Tullock modellen foreskriver, at den optimale forfatning vil være én, der afgrænser den offentlige sektors opgaver ud fra, hvornår den vil producere løsninger med lavere interdependensomkostninger end alternativerne, og som anvender de optimale beslutningsregler inden for disse rammer.

Spørgsmålet er så, hvorledes en efficient forfatning kan strikkes sammen. Det er her kun muligt at berøre nogle enkelte områder, og mange andre, også mere fundamentale, problemer ved forfatningsdesign, kunne have været fremhævet.⁶ Her vil vi koncentrere os om nogle få institutioner, der på den ene eller anden måde medfører begrænsninger på den politiske gevinstsøgning ud fra distinktionen mellem substantielle og procedurale regler.

Procedurale regler: Beslutningsprocedurer

Når det gælder det konstitutionelle valg af beslutningsregler, er implikationen af Buchanan-Tullock modellen, at der kan gælde forskellige regler ved forskellige typer af politiske beslutninger. Pointen er i almindelighed, at der skal være så mange beslutningstagere med, som der kan, uden at beslutningsomkostningerne bliver prohibitivt store i forhold til de relevante eksternalitetsomkostninger. For eksempel vil dagligdags politiske beslutninger af en praktisk og relativt ukontroversiel art kun kræve simple flertalsafgørelser. Derimod bør andre kræve kvalificerede flertal som 60, 66 eller 75 pct. af de relevante beslutningstagere, således som det har været foreslået for eksempelvis nye skatte- og udgiftsområder. Lignende eller endnu mere restriktive beslutningsregler bør gælde ved forfatningsændringer, sådan som det allerede gælder ved mange forfatninger (for eksempel den danske grundlov). Ved de mest fundamentale konstitutionelle valg, med potentielt meget høje eksternalitetsomkostninger, bør enstemmighed praktiseres.

Alle disse forslag svarer reelt til, at D kurven i figur 4 angiver de minimale gevinstsøgningsomkostninger for at opnå en afgørelse. De, der vil gevinstsøge på et givent område, må minimalt være villige til at investere prisen svarende til værdien af D ved punktet K^* . Men desto flere aktører, der skal give deres accept for, at en beslutning kan tages, desto dyrere vil det være for en særinteressegruppe at erhverve sig den ønskede bid af kagen, og desto mindre vil gevinstsøgningsniveauet være.

I relation til spørgsmålet om politisk gevinstsøgning kan den generelle pointe igen illustreres med Del Kronen spillet. Hvis beslutningsproceduren er simpel flertalsafgørelse, vil alternative koalitioner, som vist, på skift kunne udbytte hinanden. Men er beslutningsreglen enstemmighed, vil hver af de tre beslutningstagere som konsekvens have *de facto* vetoret. Det vil garantere, at kun beslutninger indenfor Pareto-sættet kan vedtages.⁷

Det samme gælder ved det institutionelle set-up, der betegnes som "checks-and-balances", dvs. at der er indbygget flere såkaldte "veto-aktører" i et konstitutionelt system, således at en beslutning potentielt skal godkendes af hver af

disse for at kunne effektueres. To væsentlige former for sådan magtdeling er for eksempel et parlament med et to-kammer system (fremfor et enkelt kammer) eller et "føderalt" system med en deling af lovgivningsmagten mv. mellem flere niveauer (fremfor en "unitær" stat). Andre muligheder er en magtfuld forfatningsdomstol, der kan underkende lovgivning, en stærk, direkte valgt præsident (som i USA eller Frankrig), obligatoriske folkeafstemninger (evt. med kvalificerede flertalskrav) om visse emner, borgerinitierede folkeafstemninger, osv., osv. Sidst, men ikke mindst, er selve eksistensen af jævnlige demokratiske valg en art "kollektiv" vetoret over for regimer.

Substantielle regler: Opgaveafgrænsning og rettigheder

Et af de mest centrale midler, hvormed forfatninger kan begrænse politiske beslutninger, er de substantielle regler, herunder først og fremmest afgrænsningen af (1) centrale offentlige opgaver og (2) de rettigheder, der af forfatningen opstilles som principper, der skal respekteres.

Med hensyn til det konstitutionelle valg af, hvilke typer af beslutninger og opgaver der skal løses politisk (i forhold til for eksempel gennem markedet), er implikationen af Buchanan-Tullock modellen, at den optimale løsning vil afhænge af typen af opgave. Hvis for eksempel der er tale om rene kollektive goder i begrebets bogstavelige forstand, vil interdependensomkostningerne ved en ren markedsløsning kunne være højere end ved en politisk løsning (jf. Spindler og Vanssay, 2000: 3). Omvendt er det intuitivt plausibelt, at interdependensomkostningerne ved ren omfordeling gennem den politiske proces vil være betragteligt højere end ved markedsløsninger.

Når det drejer sig om konstitutionelt garanterede rettigheder, må man skelne mellem forskellige typer af rettigheder, idet der kan være væsentlige forskelle på konsekvenserne af forskellige rettigheder. I den forbindelse er der en central distinktion mellem "negative" og "positive" rettigheder, jf. Sir Isaiah Berlins sondring mellem "negativ" og "positiv" frihed (Berlin, 1969). Denne distinktion går ikke på, hvorvidt rettighederne er "dårlige" eller "gode", men på deres fundamentale logiske karakter. "Negative" rettigheder opfattes typisk som de rettigheder, mennesker har med henblik på fravær af handling fra andre (typisk tvang), mens "positive" rettigheder opfattes som de rettigheder, mennesker har på handlinger foretaget af andre. En ret til ikke at blive overfaldet, bestjålet, torteret og myrdet er således en "negativ" ret, mens en ret til at andre hjælper én er en "positiv" ret. En anden naturlig, men mindre logisk klar, distinktion vedrører de specifikke rettigheders "sfære" eller objekt. Her skelnes for eksempel ofte mellem politiske/borgerlige og økonomiske/sociale rettigheder.

Givet disse 2 x 2 distinktioner kan man identificere fire hovedtyper af rettigheder, som ofte forekommer i forfatninger, jf. skemaet i figur 5. "Negative" rettigheder, der især vandt frem i forbindelse med de klassiske forfatninger og borgerrettighedserklæringer (England 1688, USA 1787 og 1790, Frankrig 1789), omfatter dels traditionelle *borgerlige frihedsrettigheder* (forsamlings-, religions-, presse- og ytringsfrihed, boligens ukrænkelighed, privatlivets fred, osv.) og dels *økonomiske frihedsrettigheder* (privat ejendomsret, kontraktfrihed, for-

bud mod ekspropriation, mod økonomiske privilegier mv.). I disse klassiske forfatninger, men særligt med de borgerlige revolutioner i 1800-tallet, vandt også "positive" rettigheder frem i form af *demokratiske rettigheder* (først og fremmest valg- og stemmeret mv.), men "positive" rettigheder er navnlig blevet fremtrædende i det 20. århundrede, hvor FN og især mange socialistiske stater og 3. verdens lande i deres forfatninger har opsummeret, hvad der blev opfattet som borgernes *socialle rettigheder* (for eksempel til offentlig sygesikring, uddannelse, socialhjælp, arbejde, kultur mv.).

Figur 5. Typer af rettigheder

	"Negative"	"Positive"
Civile/politiske	Borgerlige frihedsrettigheder	Demokratiske rettigheder
Økonomiske/socialle	Økonomiske frihedsrettigheder	Sociale rettigheder

I relation til spørgsmålet om gevinstsøgning kan det hævdes, at mens både "positive" og "negative" rettigheder kan gøres til genstand for gevinstsøgning af særinteressegrupper, så egner "positive" rettigheder sig særligt hertil. Årsagen er blandt andet, at "negative" rettigheder alt andet lige tenderer i retning af mere at have karakter af kollektive goder end "positive" rettigheder, der generelt vil være af noget mere "privat" karakter. En persons ret til ikke at blive slået ihjel formindskes ikke af, at en anden anerkendes en tilsvarende ret, hvorimod overførsel af ressourcer til en gruppe vil reducere mængden af ressourcer til andre grupper. Det betyder, at der er en asymmetrisk fordel til fordel for "positive" rettigheder, når det drejer sig om at mobilisere de berørte særinteresser, uanset om der er tale om regulering eller direkte omfordeling (jf. Olson, 1971; Kristensen, 1987; Christensen, 1991).

Dertil vil "positive" rettigheder i en forfatning næsten altid have karakter af at lede til Pareto-inferiøre tilstande, idet de vil *påbyde*, at politikken skal lande nærmest muligt visse aktørers idealpunkter uanset konsekvenserne for de øvrige spillere. "Negative" rettigheder i en forfatning vil derimod typisk (om end ikke nødvendigvis) have karakter af at *udelukke* Pareto-forringende beslutninger. Eksempelvis vil en effektiv beskyttelse af ejendomsretten, en sikring af kontraktfrihed mv. alt andet lige understøtte Pareto-forbedrende transaktioner. Man må ligeledes formode, at det samme i vidt omfang, om end måske mindre tydeligt, gælder en række borgerlige frihedsrettigheder, især på langt sigt.

Operationalisering

De foregående punkter kan sammenfattes i et sæt forventninger til konsekvenserne af alternative forfatningsarrangementer. En overordnet hypotese må være, at både konstitutionel og politisk gevinstsøgning vil være mere begrænset i lande med flere (*de jure* og *de facto*) konstitutionelle restriktioner. Givet at gevinstsøgning kan ventes at have negative velfærdskonsekvenser, vil den afledte hy-

potese være, at den økonomiske velstand vil være højere i lande med flere konstitutionelle veto-aktører end i lande med færre (jf. Spindler og Vanssay, 2000: 8).

En anden overordnet hypotese må være, at i et "negativt" rettighedsregime vil den individuelt rationelle strategi være at producere/handle, mens den i et "positivt" rettighedsregime snarere vil være at foretage politisk gevinstsøgning. Givet at gevinstsøgning kan ventes at have negative velfærdskonsekvenser, vil den afledte hypotese være, at et "negativt" rettighedsregime over tid vil tendere i retning af højere velstand end et "positivt" rettighedsregime (jf. Berggren og Kurrild-Klitgaard, 2000: 178-179).

Dette er naturligvis idealtyper. I virkelighedens verden vil der eksistere blandingsformer, og andre faktorer vil spille ind (for eksempel ressourcer, uddannelsesniveau, krige mv.). Men de burde være anvendelige for at undersøge tendenser og langsigtede konsekvenser.

Empiri

I de senere år er der blevet gjort en lang række forsøg på at afdække de økonomiske konsekvenser af forfatninger (for eksempel Scully, 1992; Lane og Ersson, 2000; jf. Berggren og Kurrild-Klitgaard, 2000.). Vi vil her benytte os af en relativt simpel metode, der også er brugt i flere studier af de institutionelle betingelser for økonomisk vækst (Barro, 1997, 2000) eller konsekvenser af politiske institutioner (Lane og Ersson, 2000), dvs. vi vil undersøge den statistiske korrelation imellem en række konstitutionelle variable og økonomisk velstand, én for én, samt anvende disse til regressionsanalyser.

Variable

I den statistiske analyse er som afhængig variabel anvendt BNP per capita 1995. Overfor denne er som uafhængige variable anvendt et meget stort antal konstitutionelle data for en bruttomængde på 175 lande, fra slutningen af 1980'erne til midten af 1990'erne, typisk mellem 103 og 150. Disse er defineret og opsummeret i appendikset.

Omfanget af magtdeling i et politisk system er inkluderet i to former, der begge måler antallet af veto-aktører, i henholdsvis forfatningen og det politiske system. Antallet af konstitutionelle veto-aktører er målt via dummy-variable, der angiver, hvorvidt et lands forfatning har et eller to kamre, en "unitær" eller føderal struktur, og en forfatningsdomstol eller ej. Disse er samtidigt forsøgsvist aggregeret og samlet i et indeks (VETOC90). Endvidere er medtaget variable, der angiver, hvorvidt et politisk system har en direkte valgt statschef, eller en indirekte valgt/et parlamentarisk styre, samt hvorvidt valgsystemet er pluralitets- eller proportionalvalg. Det forventes her, at der vil være en positiv sammenhæng mellem tilstedeværelsen af konstitutionelle veto-aktører og økonomisk velstand.

Antallet af veto-aktører i et politisk system er endvidere inkluderet i form af et indeks, der blandt andet tæller et politisk systems antal af politiske partier i koalitioner, antal kamre i den lovgivende forsamling, tilstedeværelsen af stærke præsidentembeder, osv. (VETOP95D). Det forventes, at der vil være en positiv sammenhæng mellem antallet af politiske veto-aktører og økonomisk velstand.

Typen af forfatningsgaranterede rettigheder er inkluderet i tre former. Tilstedeværelsen af en lang række rettigheder er inkluderet i form af dummy-variable, der tillige tilsammen er aggregeret til to indeks for henholdsvis borgerlige frihedsrettigheder (LRIGHT90) og sociale rettigheder (SRIGHT90). Dertil er økonomiske frihedsrettigheder medtaget; disse er udtaget af *Index of Economic Freedom*s mere omfattende opgørelse af økonomisk frihed/statslig styring af økonomien bredt forstået (handelspolitik, indkomstskatter, erhvervsskatter og diverse typer af overførsler, offentligt udgiftsniveau, inflation mv.) (O'Driscoll, Holmes og Kirkpatrick, 2001). Ud fra det generelle indeks er trukket de vurderinger, der alene har med de institutionelle rammer for markedsøkonomien at gøre (ejendomsrettigheder, kontraktfrihed, forbud mod ekspropriation, retslige procedurer og sanktioner ved overtrædelser mv.), som repræsenterende økonomiske frihedsrettigheder (ERIGHT95).⁸ Endelig er som indikator for omfanget af "positive" politiske rettigheder anvendt 1998-tallene for "political rights", som opgjort af *Freedom House* (Freedom House, 2000) (DRIGHT95). Dette tæller i hvilket omfang et lands politiske system er underkastet frie valg, med almen og lige stemmeret, pluralisme mv., ofte fortolket som omfanget af demokrati. Forventningen er her en positiv sammenhæng mellem økonomiske frihedsrettigheder og velstand, mellem borgerrettigheder og velstand, og mellem politiske rettigheder og velstand, men en negativ sammenhæng mellem sociale rettigheder og velstand.

Som en yderligere variabel er medtaget data for en forfatnings længde i form af antallet af artikler (CONART95). Dette er gjort ud fra hypotesen, at en forfatning, der kun præciserer en klar magtdeling og nogle få, klare rammer for den politiske aktivitet, ikke behøver at være lang, mens én, der anvender forfatningen som et katalog for attraktive politiske mål, detaljstyring af samfundet mv., nødvendigvis vil være det. Forventningen er her en negativ sammenhæng mellem en forfatnings længde og velstand.

Disse konstitutionelle variable suppleres her med et indeks, der kan siges at måle den *de facto* eksisterende økonomiske frihed/statslige styring af økonomien. Denne er også baseret på *Index of Economic Freedom* (EFREDF95). Dette gøres for at undersøge den evt. post-konstitutionelle politiske gevinstsøgning og dennes effekter. Forventningen er, at der vil være en positiv sammenhæng mellem graden af økonomisk frihed og økonomisk velstand.

Analyse

I tabel 1 er gengivet korrelationsværdier og signifikansniveauer for samtlige de anvendte konstitutionelle variable, samt de fire rettighedsindekser og de to vetoaktør indekser (hvoraf de enkelte delkomponenter også er medtaget, hvis de haves). Endelig er medtaget variabelen *de facto* økonomisk frihed.

Som det fremgår, er der en tydelig tendens til, at sociale rettigheder primært har en sammenhæng med lav økonomisk velstand; stort set alle har negativt fortegn, om end de ikke er signifikante. Økonomiske frihedsrettigheder derimod har en endog meget stærk sammenhæng med høj økonomisk velstand og er signifikant. Midt imellem ligger de borgerlige frihedsrettigheder, der både hver

Tabel 1. Konstitutionelle variable og velstand: Korrelationer

	GDPPC95			GDPPC95		
	r	p [#]	N	r	p [§]	N
EFREDF95 [§]	-0.726**	0.000	143			
ERIGHT95 [§]	-0.670**	0.000	143	-0.702**	0.000	101
DRIGHT95	0.497**	0.000	153	0.588**	0.000	101
FED90	0.357**	0.000	103			
BICAM90	0.274**	0.005	103			
VETOC90	0.190	0.054	103	0.186*	0.031	101
LSEARC90	0.141	0.156	103			
LRELIG90	0.105	0.290	103			
LPAPER90	0.094	0.345	103			
LRIGHT95	0.082	0.409	103	0.074	0.230	101
LPRIVA90	0.066	0.509	103			
RPROFF90	0.052	0.601	103			
REDUC90	0.028	0.782	103			
LHOME90	0.025	0.802	103			
RSSECU90	0.021	0.837	103			
VETOP95D	0.170*	0.037	152			
LBILLR90	0.007	0.943	103			
RWORK90	-0.009	0.924	103			
SRIGHT95	-0.081	0.418	103	-0.091	0,184	101
RMEDIC90	-0.089	0.374	103			
RREST90	-0.102	0.307	103			
RHOUSE90	-0.118	0.237	103			
RUNION90	-0.135	0.175	103			
LPRLIF90	-0.156	0.115	103			
SUPCO90	-0.163	0.099	103			
PLUR95	-0.177*	0.044	129			
RCULT90	-0.192	0.052	103			
CONART95	-0.238*	0.027	87			
PRES95	-0.514**	0.000	152			

Noter: * p < 0,05; ** p < 0,01; # 2-sidet; § 1-sidet; § Økonomiske frihedsrettigheder og økonomisk frihed er her indekseret fra 1 = flest/mest til 5 = færrest/mindst, hvilket er den omvendte orden i forhold til de borgerlige frihedsrettigheder, demokratiske og sociale rettigheder. Kilder: Se appendiks.

for sig og sammen synes at have ingen eller kun moderat positiv sammenhæng med velstand, men ikke på noget signifikant niveau. Bemærkelsesværdig er også, at tilstedeværelsen af demokrati og to af de konstitutionelle veto-aktører, føderalisme og to-kammer system, har en synlig positiv sammenhæng med økonomisk velstand, og det på et signifikant niveau, og det samme er gældende for antallet af politiske veto-aktører, om end mere beskedent. Tilstedeværelsen af to andre typer af konstitutionelle veto-aktører (forfatningsdomstole og direkte valgte præsidenter) har derimod en negativ sammenhæng med et samfunds velstand, og det

samme har anvendelsen af pluralitetsvalgssystem. Endelig finder man i hver sin ende af spektret de to "alternative" indikatorer, *de facto* økonomisk frihed og længden af en forfatning, der har henholdsvis en meget stærkt positiv og en negativ sammenhæng med økonomisk velstand, og i begge tilfælde signifikant.

I tabel 2 er opsummeret udvalgte regressionsresultater for en række alternative modeller bestående af de analyserede variable for de 101 lande, hvor alle data haves. Her er alene anvendt de relevante indeks og ikke delkomponenterne, mens *de facto* økonomisk frihed er udeladt, idet denne og økonomiske frihedsrettigheder er stærkt korrelerede og udviser multi-kolinearitet, og det samme gælder indekset for antal politiske veto-aktører, der er delvist overlappende med dels politiske rettigheder og dels konstitutionelle veto-aktører. Analysen bekræfter generelt resultaterne fra tabel 1. Alene eller sammen med andre variable har økonomiske frihedsrettigheder en meget synlig og signifikant sammenhæng med økonomisk velstand, og det samme gælder, om end i mindre grad, politiske rettigheder, mens konstitutionelle veto-aktører har en vis, om end mere beskedne og mere skrøbelig, sammenhæng med økonomisk velstand. Derimod har hverken omfanget af borgerlige frihedsrettigheder eller sociale rettigheder nogen signifikant, synlig sammenhæng, positiv eller negativ, med et samfunds velstand.

I lyset af de her formulerede hypoteser kan det endvidere være værd at bemærke, at en kombination af udbredte økonomiske frihedsrettigheder, en høj grad af demokrati samt en magtdeling med flere veto-aktører har en ganske stor og signifikant sammenhæng med et samfunds velstand. I relation til denne artikels indledende kontrast mellem en Rousseausk og en Madisonsk opfattelse af demokratiske forfatninger lander disse i hver sin ende af spektret af de her foretagne analyser. En stat, der lægger stor vægt på omfordeling og demokratisk deltagelse, men ikke på økonomisk frihed og magtdeling, tenderer i retning af relativt lavere velstand (jf. model 1-3) end stater med effektive økonomiske frihedsrettigheder, demokrati og magtdeling (jf. model 4-11). Intet sted tæller sociale rettigheder positivt, hvorimod tilstedeværelsen af økonomiske frihedsrettigheder er den altafgørende variabel for at forudsige, om et samfund er velstående eller fattigt.

Der kan naturligvis rettes kritik imod denne operationalisering og testning. Således må der i almindelighed knyttes en række forbehold til data. Specifikt er det blandt andet værd at nævne, at dummy-variable er relativt "grove" mål, og at det ikke har været muligt at finde data fra nøjagtigt de samme år. Indekseringen af politiske rettigheder lider også af den svaghed, at det som mål er delvist overlappende med de variable og indeks, der måler antal veto-aktører, borgerlige frihedsrettigheder mv.

Men først og fremmest bør en mere fuldstændig analyse interessere sig ikke blot for korrelationer mellem variable men for årsag og effekt. Dernæst må det også bemærkes, at der her er fokuseret på velstandsniveau snarere end på vækst eller velstandsniveau over tid. Dermed kan det ikke udelukkes, at velstående (eller fattige) lande tenderer i retning af at vælge bestemte forfatninger, snarere end at det er forfatningerne, der påvirker velstanden. Her er det imidlertid værd at bemærke, at forsøg på kausalitets- og faktoranalyser af en lignende karakter

Tabel 2. Konstitutionelle variable og velstand: Udvalgte regressionsresultater (N = 101)

Model	Konstant	ERIGHT95 ^S	DRIGHT95	SRIGHT90	LRIGHT90	VETOC90	r ² (just.)
1	-6716,395 (-2,223)*	-	3470,760 (7,005)**	-481,142 (-1,107)	96,542 (0,168)	-	0,336
2	-7979,055 (-3,218)**	-	3480,777 (7,237)**	-	-	-	0,339
3	-6509,867 (-2,370)*	-	3489,923 (7,274)**	-440,229 (-1,229)	-	-	0,343
4	26875,152 (7,352)**	-7760,290 (-9,404)**	-	-	258,615 (0,595)	85,274 (0,068)	0,479
5	27579,928 (8,002)**	-7741,738 (-9,419)**	-	-	-	317,541 (0,267)	0,483
6	27021,793 (9,200)**	-7773,639 (-9,748)**	-	-	267,826 (0,652)	-	0,485
7	28288,159 (12,884)**	-7794,063 (-9,809)**	-	-	-	-	0,488
8	16698,853 (3,747)**	-6022,474 (-6,541)**	1840,677 (3,596)**	-130,477 (-0,354)	154,889 (0,315)	-1034,971 (-0,841)	0,533
9	16946,271 (3,882)**	-6020,522 (-6,570)**	1861,365 (3,684)**	-68,391 (-0,221)	-	-958,380 (-0,799)	0,538
10	16912,322 (3,895)**	-6055,574 (-6,744)**	1856,574 (3,696)**	-	-	-1007,560 (-0,859)	0,542
11	15631,859 (3,839)**	-6024,780 (-6,724)**	1724,823 (3,611)**	-	-	-	0,543

Notes: * p < 0,05; ** p < 0,01; S Økonomiske frihedsrettigheder og økonomisk frihed er her indekseret fra 1 = flest/mest til 5 = færrest/mindst, hvilket er den omvendte orden i forhold til de borgerlige frihedsrettigheder, demokratiske og sociale rettigheder. Tal i parentes er t-værdier. Kilder: Se appendiks.

og på et beslægtet datamateriale synes at pege på, at økonomisk frihed leder til økonomisk velstand, som igen leder til politisk frihed (Farr, Lord og Wolfenbarger, 1998; jf. Leschke, 2000). Men det gælder under alle omstændigheder, som sædvanligt, at yderligere forskning vil være påkrævet for at besvare dette endegyldigt.

Sammenfatning

De her fundne sammenhænge er i meget vidt omfang i overensstemmelse med den skitserede models hypoteser. Først og fremmest er det fremgået, at der er systematiske sammenhænge mellem typer af forfatninger og samfundsøkonomiske tilstande, om end det ikke er alle konstitutionelle institutioner, der har lige stor sammenhæng med for eksempel et samfunds velstand eller i ensartet retning. I særdeleshed synes der at være en synlig og robust sammenhæng mellem på den ene side tilstedeværelsen af effektive økonomiske frihedsrettigheder, en effektiv magtdeling gennem demokratiske institutioner og flere konstitutionelle veto-aktører og på den anden side høj velstand. Derimod har en forfatnings garanti om sociale rettigheder tilsyneladende ingen synlig sammenhæng med et samfunds velstand.

Det er endvidere værd at fremhæve, at den fundne sammenhæng mellem *de facto* økonomisk frihed og økonomisk velstand er i overensstemmelse med en snart meget lang række af nyere studier, der har fundet en statistisk signifikant sammenhæng og - i nogle studier - kausalitet mellem økonomisk frihed og vækst og/eller velstand, hvorimod ingen har fundet en negativ sammenhæng (for eksempel Spindler, 1991; Vanssay og Spindler, 1994, 1996; Torstensson, 1994; Goldsmith, 1995; Leblang, 1996; Easton og Walker, 1997; Hanke og Walters, 1997; Farr, Lord og Wolfenbarger, 1998; Grubel, 1998; Haan og Siermann, 1998; Wu og Davis, 1999; Lane og Ersson, 2000; Leschke, 2000; jf. Berggren og Kurrild-Klitgaard, 2000: 184ff.).

Men til forskel fra disse er der her som noget nyt skelnet mellem økonomiske frihedsrettigheder i et konstitutionelt set-up og den i de pågældende samfund *de facto* eksisterende økonomiske frihed og forholdet imellem disse. De fundne resultater understreger den samfundsøkonomiske sammenhæng mellem på den ene side en meget solid forfatningssikring af privat ejendomsret, retssikkerhed mv. og på den anden side velstand. Det er tillige i overensstemmelse med resultaterne af en række andre studier (for eksempel Scully, 1992; Knack og Keefer, 1995; Barro, 1997, 2000; Keefer, 1999; Olson, Sarna og Swamy, 2000).

Heroverfor kan det naturligvis med en vis berettigelse fremføres, at økonomisk velstand ikke er alt; der kan, og bør, også lægges andre kriterier til grund ved design af konstitutionelt set-up end de rent velstandsmæssige, for eksempel distributive hensyn. Dette er et væsentligt punkt, men det er omvendt også værd at bemærke, at økonomisk vækst og velstand er vigtige fænomener af andre årsager end for deres egen skyld.

For det første synes økonomisk frihed/økonomisk velstand at have en positiv sammenhæng med menneskelig velfærd også i ikke-økonomiske termer, for eksempel dem indeholdt i UNDP's Human Development Index, der forsøger at aggregere en række "blødere" menneskelige værdier (Grubel, 1998; Esposito og

Zaleski, 1999; Lane og Ersson, 2000: kap. 14; Leschke, 2000). Og tilsyneladende har økonomisk frihed ikke nogen entydigt negativ sammenhæng med social lighed i et samfund men er nærmest distributivt "neutral" (jf. Berggren, 1999; Lane og Ersson, 2000: kap. 14).

Dette er indsigter, som det kan være nok så værdifuldt - i mere end én forstand - at grundlovsfædre og -mødre holder in mente ved en evt. kommende grundlovsrevision.

Noter

1. Jeg skylder stor tak til Niclas Berggren, Otto Brøns-Petersen og Lise Tøgeby for konstruktiv kritik, og til Mads H. Qvortrup og Gordon Tullock for gode diskussioner, opmuntring mv., samt særlig tak for adgang til data til Zane Spindler og Xavier de Vanssay, til Philip Keefer med flere fra Verdensbankens Development Research Group/Database on Political Institutions, og til Wall Street Journal/Heritage Foundations *Index of Economic Freedom*. De sædvanlige reservationer gælder.
2. Referencerne er, naturligvis, til Jean-Jacques Rousseau og James Madison, men skal ikke her tages for nøjagtige beskrivelser af disses positioner. En alternativ distinktion kunne være henholdsvis "Jakobinsk" og "Girondinsk".
3. Et spil som det første af disse to anvendes i en lignende kontekst i for eksempel Buchanan og Congleton, 1998: 23 og Berggren og Kurrild-Klitgaard, 2000: 175-177. For en yderligere anvendelse af sådanne og andre spil som illustrationer på kollektiv handlings dilemmaer (se for eksempel Kurrild-Klitgaard, 1997; 1998a; 1998b; 2000).
4. Der er for eksempel god grund til at tro, at en markedsøkonomisk proces med mange bilaterale og tilnærmelsesvist binære relationer mellem markedsaktører vil have langt mindre totale beslutningsomkostninger end en politisk beslutning om samme emne gennem kollektiv forhandling eller afstemning mellem det samme antal personer (jf. Kurrild-Klitgaard, 1999a; Spindler og Vanssay, 2000: 3; jf. også Shepsle og Weingast, 1984).
5. Dette er strengt taget ikke en nødvendig antagelse: Hvis gruppe i_1 's udgifter ved gruppe i_2 's gevinstsøgning er beskedne som følge af en radikal asymmetri mellem kollektive omkostninger og private fordele, dvs. hvor omkostningerne er spredt på mange, kan præferenceordningen over de to udfald tænkes at være $(s, s) > (s', s')$ i stedet for det omvendte. Dette ændrer dog ikke på udfaldet men cementerer snarere, at gevinstsøgning vil være den dominerende strategi.
6. Et grundlæggende problem ved nærværende tilgang er naturligvis, at hvis politisk gevinstsøgning finder sted og forhindringen heraf udgør et kollektiv gode problem, og hvis konstitutionelle restriktioner ideelt set ville kunne begrænse politisk gevinstsøgning, så vil netop den konstitutionelle reform i sig selv udgøre et potentielt kollektiv gode problem. Jf. Kurrild-Klitgaard, 1998a.
7. En meget effektiv restriktion på den politiske proces er, hvis de politiske aktører helt eller delvist har retten til "exit" fra de politiske beslutninger, jf. Kurrild-Klitgaard, 2000. Dette ville i sin konsekvens være et enstemmighedskrav.
8. Wall Street Journal/Heritage Foundations *Index of Economic Freedom* (O'Driscoll, Holmes og Kirkpatrick, 2001) er nært beslægtet med Fraser Institute med fleres *Economic Freedom of the World* (Gwartney og Lawson, 2000), men for nærværende har dette været mindre anvendeligt, idet det vægter værdierne af de enkelte områder, der indgår i det samlede indeks.

Appendiks. Oversigt over konstitutionelle variable mv.

Variabel	Indhold	Værdier	Min.	Max.	Gennem- snit	N
BICAM90 ^a	To-kammer system, 1990	dummy (nej: 0; ja: 1)	0	1	0,31	109
CONART95 ^b	Forfatningslængde, 1995/2000	antal artikler	0	395	150,39	94
DRIGHT95 ^c	Politiske rettigheder, 1995-96	indeks, 1 (færrest) - 7 (flest)	1	7	4,30	173
EFREDF95 ^d	Økonomisk frihed de facto, 1995-96	indeks, 1 (mest) - 5 (mindst)	1,30	5	3,10	150
ERIGHT95 ^d	Økonomiske frihedsrettigheder, 1995-96	indeks, 1 (flest) - 5 (færrest)	1	5	2,74	150
FED90 ^e	Foderalt system, 1990	dummy (nej: 0; ja: 1)	0	1	0,07	109
GDPPC95 ^c	BNP pr. capita, 1995, USD	Antal	110	46591	6668,51	153
LBILLR90 ^a	Katalog af retsikkerhedsrettigheder mv., 1990	dummy (nej: 0; ja: 1)	0	1	0,94	109
LHOME90 ^a	Ret til boligens ukrænkelighed, 1990	dummy (nej: 0; ja: 1)	0	1	0,50	109
LPAPER90 ^a	Ret til private papirers ukrænkelighed, 1990	dummy (nej: 0; ja: 1)	0	1	0,49	109
LPRIVA90 ^a	Ret til privatlivets fred, 1990	dummy (nej: 0; ja: 1)	0	1	0,50	109
LPRLIF90 ^a	Ret til et privatliv, 1990	dummy (nej: 0; ja: 1)	0	1	0,09	109
LRELIG90 ^a	Ret til religionsfrihed, 1990	dummy (nej: 0; ja: 1)	0	1	0,63	109
LRIGHT90 ^a	Borgerlige frihedsrettigheder (LBILLR90, LHOME90, LPAPER90, LPRIVA90, LPRILIF90, LRELIG90, LSEARC90), 1990	indeks, 1 (ingen) - 8 (alle)	1	8	4,5	109
LSEARC90 ^a	Frihed mod vilkårlige undersøgelser mv., 1990	dummy (nej: 0; ja: 1)	0	1	0,36	109
PLUR95 ^f	Pluralitetsvalgsystem, 1990	dummy (nej: 0; ja: 1)	0	1	0,68	141
PRES95 ^f	Direkte præsidentielt system, 1990	dummy (nej: 0; ja: 1)	0	1	0,66	171
RCULT90 ^a	Ret til kultur, 1990	dummy (nej: 0; ja: 1)	0	1	0,19	109
REDUC90 ^a	Ret til en uddannelse, 1990	dummy (nej: 0; ja: 1)	0	1	0,43	109

(fortsættes)

Variabel	Indhold	Værdier	Min.	Max.	Gennem- snit	N
RHOUSE90 ^a	Ret til en bolig, 1990	dummy (nej: 0; ja: 1)	0	1	0,14	109
RMEDIC90 ^a	Ret til sygesikring, 1990	dummy (nej: 0; ja: 1)	0	1	0,22	109
RPROFF90 ^a	Ret til en profession, 1990	dummy (nej: 0; ja: 1)	0	1	0,16	109
RREST90 ^a	Ret til hvile, 1990	dummy (nej: 0; ja: 1)	0	1	0,20	109
RSSECU90 ^a	Ret til socialhjælp, 1990	dummy (nej: 0; ja: 1)	0	1	0,32	109
RUNION90 ^a	Ret til faglig organisering, 1990	dummy (nej: 0; ja: 1)	0	1	0,28	109
RWORK90 ^a	Ret til arbejde, 1990	dummy (nej: 0; ja: 1)	0	1	0,39	109
SRIGHT90 ^a	Sociale rettigheder (RCULT90, REDUC90, RHOUSE90, RMEDIC90, RPROFF90, RREST90, RSSECU90, RUNION90, RWORK90), 1990	indeks, 1 (ingen) – 10 (flest)	1	10	3,33	109
SUPCO90 ^a	Uafh. forfatningsdomstol, 1990	dummy (nej: 0; ja: 1)	0	1	0,40	109
VETOC90 ^a	Konstitutionelle veto-aktører (BICAM90, FED90, SUPCO90), 1990	indeks, 1 (ingen) – 4 (alle)	1	4	1,79	109
VETOP95D ^f	Politiske veto-aktører, 1995	antal	1	7	2,59	172

Noter og kilder: a. Taubenfeld & Taubenfeld, 1990; b. Montenegro, 1995; International Constitutional Law Database, Universitet i Würzburg (www.uni-wuerzburg.de/law); c. Political Rights, Freedom House, 1995-96 (Freedom House, 2000); d. Index of Economic Freedom (O'Driscoll, Holmes & Kirkpatrick, 2001); værdierne er for 142 lande 1995-96 gennemsnit suppleret med 1997 data for otte lande; e. BNP per capita 1995 (Verdensbanken), jf. O'Driscoll, Holmes & Kirkpatrick, 2001; f. Database of Political Institutions (Beck et al., 1999); VETOP95D er identisk med det af DPI benævnte indeks CHECKS2A.

Litteratur

- Barro, Robert J. (1997). *Determinants of Economic Growth: A Cross-Country Empirical Study*, Cambridge: MIT Press.
- Barro, Robert J. (2000). "Rule of Law, Democracy, and Economic Performance", pp. 31-49 i Gerald P. O'Driscoll, Kim R. Holmes og Melanie Kirkpatrick (eds.), *2000 Index of Economic Freedom*, Washington and New York: Heritage Foundation & Wall Street Journal.
- Beck, Thorsten, George Clarke, Alberto Groff, Philip Keefer og Patrick Walsh (1999). "Database of Political Institutions". Definition of variables and EXCEL-file, Version 2.0, Development Research Group, The World Bank.
- Berggren, Niclas (1999). "Economic Freedom and Equality: Friends or Foes?", *Public Choice*, vol. 100, nr. 3-4, pp. 203-223.
- Berggren, Niclas og Peter Kurrild-Klitgaard (2000). "Economic Effects of Political Institutions, With Special Reference to Constitutions", pp. 167-212 i Niclas Berggren, Nils Karlson og Joakim Nergelius (eds.), *Why Constitutions Matter*, Stockholm: City University Press.
- Berlin, Isaiah (1969). "Two Concepts of Liberty", pp. 118-172 i Isaiah Berlin, *Four Essays on Liberty*, Oxford: Oxford University Press.
- Brennan, Geoffrey og James M. Buchanan (1985). *The Reason of Rules: Constitutional Political Economy*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Buchanan, James M. (1989). *Explorations into Constitutional Economics, Comps.* Robert D. Tollison og Viktor J. Vanberg, College Station: Texas A&M University Press.
- Buchanan, James M. og Robert D. Congleton (1998). *Politics by Principle, Not Interest: Towards Nondiscriminatory Democracy*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Buchanan, James M. og Gordon Tullock (1965/1962). *The Calculus of Consent: Logical Foundations of Constitutional Democracy*, Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Christensen, Jørgen Grønnegård (1991). *Den Usynlige Stat*, København: Gyldendal.
- Easton, S. og Michael A. Walker (1997). "Income, Growth, and Economic Freedom", *American Economic Review*, vol. 87, pp. 328-332.
- Esposto, Alfredo G. og Peter A. Zaleski (1999). "Economic Freedom and the Quality of Life: An Empirical Analysis", *Constitutional Political Economy*, vol. 10, nr. 2, pp. 185-197.
- Farr, W. Ken, Richard A. Lord og J. Larry Wolfenbarger (1998). "Economic Freedom, Political Freedom and Economic Well-Being: A Causality Analysis", *Cato Journal*, vol. 18, nr. 2, pp. 247-262.
- Freedom House (2000). *Annual Survey of Freedom, Country Ratings 1972-73 to 1999-00*, Washington: Freedom House.
- Goldsmith, A. A. (1995). "Democracy, Property Rights and Economic Growth", *Journal of Development Studies*, vol. 32, nr. 2, pp. 157-174.
- Grubel, Herbert G. (1998). "Economic Freedom and Human Welfare: Some Empirical Findings", *Cato Journal*, vol. 18, nr. 2, pp. 287-304.
- Gwartney, James D. og Robert Lawson (2000). *Economic Freedom of the World: 2000 Annual Report*, Dexter Samida, Vancouver: Fraser Institute.
- Gwartney, James D. og Richard E. Wagner (eds.) (1988). *Public Choice and Constitutional Economics*, London: JAI Press.
- Haan, Jakob de og Clemens L. J. Siermann (1998). "Further Evidence on the Relationship Between Economic Freedom and Economic Growth", *Public Choice*, vol. 95, pp. 363-380.
- Hanke, Steve H. og Stephen J. K. Walters (1997). "Economic Freedom, Prosperity, and Equality: A Survey", *Cato Journal*, vol. 17, nr. 2, pp. 117-146.
- Hobbes, Thomas (1991/1651). *Leviathan*, Ed. Richard Tuck, Cambridge: Cambridge University Press.

- Keefer, Philip (1999). "Does One Size Fit All? Fitting Economic Reforms to Political Institutions", *Journal for Institutional Innovation, Development, and Transition*, vol. 3, pp. 5-14.
- Knack, Steven og Philip Keefer (1995). "Institutions and Economic Performance: Cross-Country Tests Using Alternative Institutional Measures", *Economics and Politics*, vol. 7, nr. 3, pp. 207-227.
- Kristensen, Ole P. (1987). *Væksten i Den Offentlige Sektor: Institutioner og Politik*. København: Jurist & Økonomforbundets Forlag.
- Kurrild-Klitgaard, Peter (1997). *Rational Choice, Collective Action and the Paradox of Rebellion*. Copenhagen: Institute of Political Science, University of Copenhagen & Copenhagen Political Studies Press.
- Kurrild-Klitgaard, Peter (1998a). "The Constitutional Dilemma of European Integration", pp. 270-296 i Anders Wivel (ed.), *Explaining European Integration*, Copenhagen: Copenhagen Political Studies Press.
- Kurrild-Klitgaard, Peter (1998b). "Politik, Rationalitet og Det Moralske Dilemma", *Politica*, 30. årgang, nr. 4, pp. 423-439.
- Kurrild-Klitgaard, Peter (1999a). "Demokrati, Magt og Kollektive Valgs Rationalitet", pp. 238-282 i Uffe Jakobsen og Morten Kelstrup (red.), *Demokrati og Demokratisering: Begreber og Teorier*. København: Politiske Studier.
- Kurrild-Klitgaard, Peter (1999b). "Demokratiet i Markedets Optik: En Kommentar". Mimeo. Working paper, Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet, Oktober 1999.
- Kurrild-Klitgaard, Peter (2000). "Opting Out: The Constitutional Economics of Exit". Mimeo. Paper presented at panel on "The Political Economy of Constitutional Design and Evolution", Annual Meetings of the American Political Science Association, 31 August - 3 September 2000, Washington DC.
- Lane, Jan-Erik og Svante Ersson (2000). *The New Institutional Politics: Performance and Outcomes*. London: Routledge.
- Leblang, D. A. (1996). "Property Rights, Democracy and Economy Growth", *Political Research Quarterly*, vol. 49, nr. 1, pp. 5-26.
- Leschke, Martin (2000). "Constitutional Choice and Prosperity: A Factor Analysis", *Constitutional Political Economy*, vol. 11, nr. 3, pp. 265-279.
- Locke, John (1988/1690). *Two Treatises of Government*, Ed. Peter Laslett, Cambridge: Cambridge University Press.
- Montenegro, Alvaro (1995). "Constitutional Design and Economic Performance", *Constitutional Political Economy*, vol. 6, pp. 161-169.
- Mueller, Dennis C. (1989). *Public Choice II*, Cambridge: Cambridge University Press.
- O'Driscoll, Gerald P., Kim R. Holmes og Melanie Kirkpatrick (2001). *2001 Index of Economic Freedom*, Washington and New York: Heritage Foundation and Wall Street Journal.
- Olson, Mancur (1971/1965). *The Logic of Collective Action: Public Goods and the Theory of Groups*, 2. udg., Cambridge: Harvard University Press.
- Olson, Mancur, Naveen Sarna og Anand V. Swamy (2000). "Governance and Growth: A Simple Hypothesis Explaining Cross-Country Differences in Productivity Growth", *Public Choice*, vol. 102, pp. 342-164.
- Riker, William H. (1982). *Liberalism Against Populism: A Confrontation Between the Theory of Democracy and the Theory of Social Choice*. San Francisco: W.H. Freeman.
- Scully, Gerald W. (1992). *Constitutional Environments and Economic Growth*. Princeton: Princeton University Press.
- Shepsle, Kenneth A. og Mark S. Bonchek (1997). *Analyzing Politics: Rationality, Behavior, and Institutions*. Princeton: Princeton University Press.
- Shepsle, Kenneth A. og Barry R. Weingast (1984). "Political Solutions to Market Problems", *American Political Science Review*, vol. 78, nr. 2, pp. 417-434.

- Spindler, Zane A. (1991). "Liberty and Development: Another Empirical Perspective", *Public Choice*, vol. 68, pp. 197-210.
- Spindler, Zane A. and Xavier de Vanssay (2000). "Constitutional Design and Economic Freedom". Mimeo. Paper presented at panel on "The Political Economy of Constitutional Design and Evolution", Annual Meetings of the American Political Science Association, 31 August - 3 September 2000, Washington DC.
- Taubenfeld, Rita Falk og Howard J. Taubenfeld (1990). "Some Thoughts on the Problem of Designing Stable Democracies", *International Lawyer*, vol. 24, nr. 3, pp. 689-710.
- Torstensson, J. (1994). "Property Rights and Economic Growth: An Empirical Study", *Kyklos*, vol. 47, pp. 231-247.
- Tullock, Gordon (1967). "The Welfare Costs of Tariffs, Monopolies and Theft", *Western Economic Journal*, vol. 5, pp. 224-232.
- Tullock, Gordon (1993). *Rent Seeking*, Aldershot: Edward Elgar & The Locke Institute.
- Vanssay, Xavier de and Zane A. Spindler (1994). "Freedom and Growth: Do Constitutions Matter?", *Public Choice*, vol. 78, nr. 3-4, pp. 359-372.
- Vanssay, Xavier de and Zane A. Spindler (1996). "Constitutions, Institutions and Economic Convergence: An International Comparison", *Journal of Studies in Economics and Econometrics*, vol. 20, nr. 3, pp. 1-20.
- Voigt, Stefan (1997). "Positive Constitutional Economics: A Survey", *Public Choice*, vol. 90, nr. 1, pp. 11-53.
- Wu, Wenbo og Otto A. Davis (1999). "The Two Freedoms, Economic Growth and Development: An Empirical Study", *Public Choice*, vol. 100, pp. 39-64.

Appendiks. Oversigt over konstitutionelle variable mv.

Variabel	Indhold	Værdier	Min.	Max.	Gennem- snit	N
BICAM90 ^a	To-kammer system, 1990	dummy (nej: 0; ja: 1)	0	1	0,31	109
CONART95 ^b	Forfatningslængde, 1995/2000	antal artikler	0	395	150,39	94
DRIGHT95 ^c	Politiske rettigheder, 1995-96	indeks, 1 (færrest) - 7 (flest)	1	7	4,30	173
EFREDF95 ^d	Økonomisk frihed de facto, 1995-96	indeks, 1 (mest) - 5 (mindst)	1,30	5	3,10	150
ERIGHT95 ^d	Økonomiske frihedsrettigheder, 1995-96	indeks, 1 (flest) - 5 (færrest)	1	5	2,74	150
FED90 ^e	Foderalt system, 1990	dummy (nej: 0; ja: 1)	0	1	0,07	109
GDPPC95 ^c	BNP pr. capita, 1995, USD	Antal	110	46591	6668,51	153
LBILLR90 ^a	Katalog af retsikkerhedsrettigheder mv., 1990	dummy (nej: 0; ja: 1)	0	1	0,94	109
LHOME90 ^a	Ret til boligens ukrænkelighed, 1990	dummy (nej: 0; ja: 1)	0	1	0,50	109
LPAPER90 ^a	Ret til private papirers ukrænkelighed, 1990	dummy (nej: 0; ja: 1)	0	1	0,49	109
LPRIVA90 ^a	Ret til privatlivets fred, 1990	dummy (nej: 0; ja: 1)	0	1	0,50	109
LPRLIF90 ^a	Ret til et privatliv, 1990	dummy (nej: 0; ja: 1)	0	1	0,09	109
LRELIG90 ^a	Ret til religionsfrihed, 1990	dummy (nej: 0; ja: 1)	0	1	0,63	109
LRIGHT90 ^a	Borgerlige frihedsrettigheder (LBILLR90, LHOME90, LPAPER90, LPRIVA90, LPRILIF90, LRELIG90, LSEARC90), 1990	indeks, 1 (ingen) - 8 (alle)	1	8	4,5	109
LSEARC90 ^a	Frihed mod vilkårlige undersøgelser mv., 1990	dummy (nej: 0; ja: 1)	0	1	0,36	109
PLUR95 ^f	Pluralitetsvalgsystem, 1990	dummy (nej: 0; ja: 1)	0	1	0,68	141
PRES95 ^f	Direkte præsidentielt system, 1990	dummy (nej: 0; ja: 1)	0	1	0,66	171
RCULT90 ^a	Ret til kultur, 1990	dummy (nej: 0; ja: 1)	0	1	0,19	109
REDUC90 ^a	Ret til en uddannelse, 1990	dummy (nej: 0; ja: 1)	0	1	0,43	109

(fortsættes)

Variabel	Indhold	Værdier	Min.	Max.	Gennem- snit	N
RHOUSE90 ^a	Ret til en bolig, 1990	dummy (nej: 0; ja: 1)	0	1	0,14	109
RMEDIC90 ^a	Ret til sygesikring, 1990	dummy (nej: 0; ja: 1)	0	1	0,22	109
RPROFF90 ^a	Ret til en profession, 1990	dummy (nej: 0; ja: 1)	0	1	0,16	109
RREST90 ^a	Ret til hvile, 1990	dummy (nej: 0; ja: 1)	0	1	0,20	109
RSSECU90 ^a	Ret til socialhjælp, 1990	dummy (nej: 0; ja: 1)	0	1	0,32	109
RUNION90 ^a	Ret til faglig organisering, 1990	dummy (nej: 0; ja: 1)	0	1	0,28	109
RWORK90 ^a	Ret til arbejde, 1990	dummy (nej: 0; ja: 1)	0	1	0,39	109
SRIGHT90 ^a	Sociale rettigheder (RCULT90, REDUC90, RHOUSE90, RMEDIC90, RPROFF90, RREST90, RSSECU90, RUNION90, RWORK90), 1990	indeks, 1 (ingen) – 10 (flest)	1	10	3,33	109
SUPCO90 ^a	Uafh. forfatningsdomstol, 1990	dummy (nej: 0; ja: 1)	0	1	0,40	109
VETOC90 ^a	Konstitutionelle veto-aktører (BICAM90, FED90, SUPCO90), 1990	indeks, 1 (ingen) – 4 (alle)	1	4	1,79	109
VETOP95D ^f	Politiske veto-aktører, 1995	antal	1	7	2,59	172

Noter og kilder: a. Taubenfeld & Taubenfeld, 1990; b. Montenegro, 1995; International Constitutional Law Database, Universitet i Würzburg (www.uni-wuerzburg.de/law); c. Political Rights, Freedom House, 1995-96 (Freedom House, 2000); d. Index of Economic Freedom (O'Driscoll, Holmes & Kirkpatrick, 2001); værdierne er for 142 lande 1995-96 gennemsnit suppleret med 1997 data for otte lande; e. BNP per capita 1995 (Verdensbanken), jf. O'Driscoll, Holmes & Kirkpatrick, 2001; f. Database of Political Institutions (Beck et al., 1999); VETOP95D er identisk med det af DPI benævnte indeks CHECKS2A.